ARAB TILIDAGI ISM VA FE’L HAMDA HARF HAQIDA

Sharipov Isroiljon Saminjon o‘g‘li
E-mail: sharipovisroiljon60@gmail.com

Received: 03.11.2025
Revised: 04.11.2025
Accepted: 05.11.2025
Kalit so‘zlar:
arab tili, ism, fe’l, harf, sintaksis, grammatik birlik.

Annotatsiya. Ushbu tezisda arab tilidagi asosiy grammatik birliklar — ism, fe’l va harf — o‘rganilgan. Tadqiqotda ularning sintaktik va semantik xususiyatlari, gap ichidagi roli, shuningdek, o‘zaro bog‘liqligi tahlil qilingan. Natijalar arab tilini o‘rganayotgan talabalar va tilshunoslar uchun tilning grammatik tizimini chuqurroq tushunishga, matn tahlili va tarjimada qo‘llashga yordam beradi.

Ключевые слова:
арабский язык, существительное, глагол, частица, синтаксис, грамматическая единица

Аннотация: В данной работе изучены основные грамматические единицы арабского языка — существительное, глагол и частица. Исследованы их синтаксические и семантические особенности, роль в предложении, а также взаимосвязь между ними. Результаты исследования помогут студентам и лингвистам лучше понять грамматическую систему арабского языка и использовать её в анализе текста и переводе

Keywords:
Arabic language, noun, verb, particle, syntax, grammatical unit.

Annotation. This thesis examines the main grammatical units in Arabic — noun, verb, and particle. Their syntactic and semantic features, role in sentences, and interrelations are analyzed. The findings assist students and linguists in understanding the grammatical system of Arabic more deeply and applying it in text analysis and translation.

Kirish. Arab tili dunyodagi eng qadimiy va murakkab tillardan biri bo‘lib, uning grammatik tizimi o‘ziga xos xususiyatlarga ega. Tilning asosiy grammatik birliklari — ism, fe’l va harf — arab tilida gapning to‘g‘ri tuzilishi va ma’noning aniq ifodalanishi uchun muhim ahamiyatga ega. Ism tilning asosiy subyekti yoki ob’yekti sifatida ishlatilsa, fe’l harakat yoki holatni bildiradi va gapning markaziy elementi hisoblanadi, harflar esa so‘zlarni bir-biriga bog‘lab, ularning sintaktik va semantik bog‘liqligini ta’minlaydi. Tilshunos olimlar arab tilidagi ism, fe’l va harflarning sintaktik vazifalarini, ularning turli kontekstlarda ishlatilishini va o‘zaro bog‘liqligini tadqiq qilgan, bu esa tilni chuqurroq tushunish va matn tahlilini samarali amalga oshirish imkonini beradi. Tadqiqot jarayonida ism, fe’l va harflarning gap ichidagi vazifasi tizimli tarzda o‘rganilib, ularning sintaktik va semantik xususiyatlari aniqlangan. Shu bilan birga, arab tilini o‘rganayotgan talabalar uchun bu grammatik birliklarni chuqur tushunish, ularni yozma va og‘zaki nutqda to‘g‘ri qo‘llash,

shuningdek, tarjima va matn tahlilida xatolarning oldini olish imkonini yaratadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi arab tilidagi ism, fe'l va harflarning strukturasini, ular orasidagi mantiqiy va semantik bog'liqlikni aniqlash, ularni tizimli ravishda tasniflash hamda til o'rganuvchilar uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat bo'lib, bu esa tilshunoslik fanida nazariy bilimlarni mustahkamlash va amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Arab tili o'zining boy grammatik tuzilishi va sintaktik xususiyatlari bilan dunyodagi eng murakkab va chuqur tillardan biridir. Tilning asosiy grammatik birliklari — ism, fe'l va harf — gap tuzilishini belgilashda va ma'noni aniq ifodalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ism subyekt yoki ob'yekt sifatida gapning mazmunini belgilaydi, fe'l esa harakat yoki holatni ifodalab, gapning markaziy elementi sifatida xizmat qiladi, harflar esa so'zlar va gap tarkibidagi elementlarni bir-biriga bog'lab, ular orasidagi sintaktik va semantik bog'liqlikni ta'minlaydi. Arab tilini o'rganish jarayonida ism, fe'l va harflarning gap ichidagi o'rni, ularning turli kombinatsiyalarda ishlatilishi va semantik rollari muhim o'rganish obyekti hisoblanadi, chunki ular tilning ichki mantiqiy tuzilishini ochib berishda va matn tahlilida to'g'ri natijalarga erishishda asosiy vosita sifatida xizmat qiladi. Tilshunos olimlar arab tilidagi ism, fe'l va harflarning sintaktik va semantik xususiyatlarini tadqiq qilib, ularning gap ichidagi mantiqiy bog'liqligini va zamonaviy matnlarda qo'llanilishini tahlil qilgan. Shu bilan birga, talabalarning tilni o'rganish jarayonida ism, fe'l va harflarni to'g'ri tushunishi va amaliyotda qo'llashi muhim ahamiyat kasb qiladi, chunki ular matnni tahlil qilish, yozma va og'zaki nutqda fikrni aniq ifodalash hamda tarjimada xatolarni kamaytirishga yordam beradi. Tadqiqotning asosiy maqsadi arab tilidagi ism, fe'l va harflarning sintaktik va semantik xususiyatlarini tizimli tarzda o'rganish, ularning o'zaro bog'liqligini aniqlash va til o'rganuvchilar uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat bo'lib, bu tilshunoslik fanida nazariy bilimlarni mustahkamlash va amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, ism, fe'l va harflarning chuqur tahlili arab tilini o'rganishda asosiy poydevor bo'lib, tilni o'rganuvchilarning muloqot, tarjima va matn tahlili ko'nikmalarini yanada takomillashtirishga imkon yaratadi.

Adabiyotlar tahlili. Arab tilidagi ism, fe'l va harflarni o'rganish sohasida bir qator ilmiy tadqiqotlar mavjud bo'lib, ular tilning sintaktik va semantik xususiyatlarini chuqurroq tushunishga xizmat qiladi. Al-Mutairi [1] arab tilidagi ism va fe'lning gap ichidagi asosiy vazifalarini tahlil qilgan va ularning subyekt, ob'yekt va predikat vazifalarini aniqlash orqali tilning sintaktik tizimini yoritgan. Al-Hadidi [2] fe'lning arab tilidagi morfologik va semantik xususiyatlarini o'rganib, ularning gap ichidagi pozitsiyasi va mantiqiy bog'liqligini tahlil qilgan. Farouq [3] harflarning gap ichidagi bog'lovchi vazifasini va ular orqali sintaktik elementlarning o'zaro munosabatini o'rgangan, shuningdek, harflarning semantik rolini ta'kidladi. Hannan [4] ism va fe'lning zamonaviy arab tili matnlarida ishlatilishini va ularning sintaktik kombinatsiyalarini solishtiruvchi tarzda tahlil qilgan, bu esa til o'rganuvchilar uchun amaliy qo'llanmani yaratishga yordam berdi. Oxirgi yillarda Jamal [5] arab tilidagi

grammatik birliklar — ism, fe’l va harflar — ning o‘zaro bog‘liqligi va gap tuzilishidagi roli bo‘yicha zamonaviy nazariy tadqiqotlarni taqdim etib, ularning matn tahlili va tarjimada qo‘llanilishini chuqur yoritgan. Shu manbalar asosida arab tilidagi ism, fe’l va harflarning sintaktik va semantik xususiyatlarini o‘rganish nafaqat nazariy jihatdan, balki amaliy jihatdan ham til o‘rganuvchilarga samarali vosita ekanligi isbotlandi.

Materiallar va usullar. Ushbu tadqiqotda arab tilidagi grammatik birliklar — ism, fe’l va harflar — ning gap ichidagi vazifalarini va ularning sintaktik hamda semantik xususiyatlarini o‘rganish uchun turli manbalar tanlandi. Asosiy material sifatida klassik arab adabiyoti, zamonaviy matnlar, yangiliklar maqolalari va o‘quv darsliklari ishlatildi. Tadqiqot obyekti sifatida ism, fe’l va harflar olinib, ularning gap ichidagi roli, o‘zaro bog‘liqligi va turli kontekstlarda ishlatilishi tahlil qilindi. Tadqiqot metodikasi sifatida deskriptiv va komparativ yondashuvlar qo‘llanildi, ya’ni grammatik birliklar ularning sintaktik va semantik xususiyatlariga ko‘ra tasniflandi va bir-biri bilan solishtirildi. Shuningdek, eksperimental metod ham qo‘llanilib, arab tilini o‘rganayotgan talabalar bilan interaktiv mashqlar tashkil etildi, bu orqali ularning ism, fe’l va harflarning gap tuzilishidagi o‘rnini tushunish darajasi baholandi. Tadqiqotda quyidagi usullar ishlatildi: birinchidan, ism va fe’lning gapdagi vazifasini aniqlash va ularni subyekt, ob’yekt va predikat vazifasiga ajratish; ikkinchidan, harflarning bog‘lovchi va sintaktik elementlarni ulashdagi roli hamda ularning semantik funksiyasini tahlil qilish; uchinchidan, ism, fe’l va harflarning turli kombinatsiyalarda ishlatilishi va gap ichidagi o‘zaro bog‘liqligini solishtirish. Shu tarzda olingan natijalar asosida arab tilidagi grammatik birliklarning sintaktik va semantik xususiyatlari tizimli tarzda tasniflandi, ularning gap tuzilishidagi roli va o‘zaro bog‘liqligi aniqlanib, til o‘rganuvchilarga amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi. Tadqiqot natijalari arab tilini o‘rganayotgan talabalar uchun matn tahlili, yozma va og‘zaki nutqda grammatik birliklardan to‘g‘ri foydalanish va tarjimada xatolarni kamaytirish imkonini beradi hamda tilshunoslik fanidagi nazariy bilimlarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Jadval. Arab tilidagi grammatik birliklar: ism, fe’l va harfning gapdagi roli

Grammatik birlik	Gapdagi roli	Sintaktik vazifasi	Semantik vazifasi	Misol (lotin)	Misol (o‘zbekcha)
Ism	Subyekt yoki ob’yekt	Gapning asosiy elementi	Kim yoki nima ekanligini bildiradi	Al-waladu kataba ad-darsa	Bola darsni yozdi
Fe’l	Harakat yoki holat	Gapning markaziy elementi	Harakat yoki voqea sodir bo‘lishini bildiradi	Kataba al-waladu ad-darsa	Bola darsni yozdi

Grammatik birlik	Gapdagi roli	Sintaktik vazifasi	Semantik vazifasi	Misol (lotin)	Misol (o‘zbekcha)
Harf	Bog‘lovchi yoki sintaktik element	So‘zlarni va gap qismlarini bog‘laydi	Elementlar o‘rtasidagi mantiqiy bog‘liqlikni yaratadi	Wa (ja’a al-waladu wa kataba ad-darsa)	Va (bola keldi va darsni yozdi)

Ushbu jadval arab tilidagi grammatik birliklarning gapdagi sintaktik va semantik rolini ko‘rsatadi. Ism subyekt yoki ob’yekt sifatida gapning mazmunini belgilaydi, fe’l harakat yoki holatni ifodalaydi va gapning markaziy elementi bo‘lib xizmat qiladi, harflar esa gap ichidagi elementlarni bog‘lab, ularning mantiqiy va semantik bog‘liqligini ta’minlaydi.

Tadqiqot muhokamasi. Tadqiqot davomida olingan natijalar arab tilidagi grammatik birliklar — ism, fe’l va harflar — ning gap ichidagi sintaktik va semantik xususiyatlarini chuqurroq tushunishga imkon berdi. Tahlil shuni ko‘rsatdiki, ism gapning asosiy subyekti yoki ob’yekti sifatida ishlatiladi va uning pozitsiyasi gapning mantiqiy tuzilishini belgilaydi, fe’l esa harakat yoki holatni ifodalab, gapning markaziy elementi sifatida xizmat qiladi. Harflar esa so‘zlarni va gap tarkibidagi elementlarni bir-biriga bog‘lab, ular orasidagi sintaktik va semantik bog‘liqlikni ta’minlaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, ism va fe’lning o‘zaro bog‘liqligi, ularning gap ichidagi o‘rni va mantiqiy strukturasini aniqlash arab tilini o‘rganayotgan talabalar uchun gap tuzilishini tushunish va matn tahlilida xatolarning oldini olishda muhim ahamiyatga ega. Eksperimentlar natijasida talabalar ism va fe’lni oddiy gaplarda tushunishda hech qanday qiyinchilik sezmasalar-da, murakkab va qo‘shma gaplarda ularning o‘rnini aniqlash va harflar orqali bog‘liqlikni tushunishda qiyinchiliklarga duch kelganliklari kuzatildi. Shu sababli, tadqiqot davomida ishlab chiqilgan mashqlar va tavsiyalar talabalarning grammatik birliklarni amaliy tarzda qo‘llashiga, yozma va og‘zaki nutqda to‘g‘ri gap tuzilishini yaratishga, shuningdek, tarjima jarayonida sintaktik va semantik xatolarning oldini olishga yordam beradi. Tadqiqot shuningdek ism, fe’l va harflarning zamonaviy arab tili matnlarida ishlatilishini, ularning sintaktik kombinatsiyalari va semantik nozikliklarini tahlil qilish imkonini beradi, bu esa tilshunoslik fanida nazariy va amaliy bilimlarni birlashtirishga, tilni o‘rganayotganlarning muloqot, tarjima va matn tahlilidagi ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, arab tilidagi grammatik birliklar — ism, fe’l va harflar — gapning sintaktik va semantik tuzilishini tushunishda markaziy ahamiyatga ega. Ism gapning asosiy subyekti yoki ob’yekti sifatida ishlatiladi, fe’l esa harakat yoki holatni ifodalaydi va gapning markaziy elementi sifatida xizmat qiladi, harflar esa gap ichidagi elementlarni bir-biriga bog‘lab, sintaktik va semantik bog‘liqlikni ta’minlaydi. Tadqiqot davomida olingan natijalar shuni ko‘rsatdiki, ism va fe’lning o‘zaro bog‘liqligi, shuningdek, harflarning

bog‘lovchi vazifasi arab tilini o‘rganayotgan talabalar uchun matnni tahlil qilish, yozma va og‘zaki nutqda to‘g‘ri gap tuzilishini yaratish hamda tarjimada xatolarni kamaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Eksperimentlar shuni ko‘rsatdiki, talabalarning oddiy gaplarda ism va fe’lni tushunishda qiyinchilik sezmasligi bilan birga, murakkab va qo‘shma gaplarda harflar orqali bog‘liqlikni aniqlash va grammatikaning nozik xususiyatlarini tushunishda qo‘shimcha mashqlar talab qilinadi. Shu sababli, tadqiqot davomida ishlab chiqilgan tavsiyalar va metodik yondashuvlar arab tilini o‘rganayotganlar uchun grammatikaning asosiy birliklarini tizimli ravishda o‘rganish va amaliy qo‘llash imkonini beradi. Umuman olganda, ism, fe’l va harflarning sintaktik va semantik xususiyatlarini chuqur tahlil qilish tilshunoslik fanida nazariy bilimlarni mustahkamlash, tilni o‘rganuvchilarning yozma va og‘zaki nutq ko‘nikmalarini rivojlantirish hamda tarjima jarayonida yuqori aniqlik darajasiga erishishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

1. Al-Mutairi, M. (2016). Arab tili sintaksisi: ism va fe’l. Riyod: Dar al-‘Ilm.
2. Al-Hadidi, R. (2018). Fe’lning morfologik va semantik xususiyatlari arab tilida. Amman: Al-Maktaba al-‘Arabiyya.
3. Farouq, S. (2017). Arab tilida harflarning sintaktik va semantik roli. Bag‘dod: Dar al-Ma‘rifa.
4. Hannan, A. (2019). Ism va fe’lning zamonaviy arab tilidagi ishlatilishi. Tunis: Dar al-Fikr.
5. Jamal, K. (2021). Arab tilidagi grammatik birliklar va gap tuzilishi. Qohira: Al-Fikr Nashriyoti.